

บทที่ ๑

บทนำ

แต่ดั้งเดิมมานั้น สังคมไทยมีลักษณะเป็นสังคมเกษตรกรรมโบราณ (traditional agricultural society) ภาวะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตัวเองได้ (self-sufficient economy) คือมีการผลิตเพื่อบริโภคภายในประเทศเท่านั้น เทคนิคและวิธีการเพาะปลูกเป็นแบบง่าย ๆ ที่เคยปฏิบัติกันมา และต้องอาศัยสภาวะธรรมชาติมาก เกษตรกรยังไม่มีความจำเป็นจะต้องปรับปรุงเทคนิคการเพาะปลูก เพราะว่าประชากรมีน้อย ที่รกร้างว่างเปล่านั้นเหลืออยู่อีกมาก ความกดดันจากสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรหรือของรัฐยังไม่มาก ถ้ามีบ้างก็ยังไม่มากพอจะทำให้ต้องชวนชาวเขาปรับปรุง

การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทางสังคมเป็นไปอย่างช้า ๆ หรือไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างสังคมมีลักษณะเป็นการใช้อำนาจต่อกันตามลำดับชั้น (authoritarian hierarchy) คือผู้มีอาวุโสมีอำนาจเหนือผู้น้อย พ่อแม่มีอำนาจเหนือลูก พี่มีอำนาจเหนือน้อง ข้าราชการมีอำนาจเหนือชาวบ้าน ทุกคนอยู่ในระบบการใช้อำนาจต่อกัน และยอมรับระบบนี้ บุคคลได้รับอำนาจจากการมีสถานภาพกำหนดไว้ให้โดยกำเนิด (ascribed status) มากกว่าโดยการแสวงหาเอาด้วยความสามารถ (achieved status)

สืบเนื่องจากการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปิดประเทศ
ด้วยการทำสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้ากับประเทศตะวันตกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘

ภาวะเศรษฐกิจก็ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเองได้ มาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบการค้า (commercial economy)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเล็งเห็นว่าประเทศไทยเป็น - เพียงประเทศเล็ก ๆ ปราศจากกำลังที่ป้องกันตัวเองให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก หากต่อต้านไม่ยอมรับวัฒนธรรมตะวันตกต่อไป จะเท่ากับเป็นการดำเนินนโยบายทำลายผลประโยชน์ของชาติเอง? พระองค์ทรงเห็นการณ์ไกลว่า การมีไมตรีและการเปิดประตูการค้ากับชาวต่างประเทศ จะช่วยการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก กล่าวคือ ไม่เพียงแต่จะทำให้การค้าขายตัวออกไปอย่างกว้างขวางขึ้นเท่านั้น แต่ยังจะช่วยให้ประเทศไทยได้รับเทคนิค และวิชาความรู้จากตะวันตกเข้ามาปรับปรุงประเทศให้เหมาะสมกับภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอีกด้วย ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเริ่มทำสัญญาทางไมตรีและการค้ากับประเทศทางตะวันตกต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๘๘ เป็นต้นมา

จากสนธิสัญญาบาวริง (๒๓๘๘) นี้เอง มีข้อหนึ่งซึ่งกำหนดไว้ว่า ประเทศไทยจะต้องส่งชาวออกไปขายต่างประเทศ เว้นเสียแต่ว่าจะเกิดขาดแคลนชาวอย่างจริงจังเท่านั้น ชาวจึงเป็นสินค้าออกที่สำคัญที่สุดตั้งแต่นั้นมา และเมื่อมีการเปิดคลองสุเอซ (๒๔๑๒) ก็ให้ความย่นระยะทางจากยุโรปมาเอเชียอาคเนย์ จึงทำให้เกิดตลาดชาวในยุโรปขึ้น ประกอบกับการปลดปล่อยทาสและไพร่ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๗ - ๒๔๕๑^๑ การเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้ ก็ก่อให้เกิดผลดีในทาง

^๑ การเลิกทาสตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๕๑ ดู สงวน เล็กสกุล, งานปฏิรูปในรัชกาลที่ ๕ พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๔๕๗, หน้า ๑๘ - ๓๕

การเลิกไพร่ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๕-๒๔๔๘ ดู ขจร สุขพานิช, ฐานันดรไพร่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๐๕, หน้า ๑๘ - ๒๒

เศรษฐกิจ เพราะทำให้จำนวนรายได้ของรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อมเพิ่มขึ้น แรงงาน
ที่เป็นอิสระของพวกทาสและไพร่เป็นจำนวนมากนี้ ไม่เพียงแต่จะก่อให้เกิด
การราชการให้กับรัฐบาลเท่านั้น แต่พวกนี้ยังถนัดในการใช้แรงงานและการเกษตร
จึงได้ช่วยเพิ่มส่วนเกินของผลผลิตข้าว เพื่อส่งออกนอกประเทศให้มากขึ้นอีกด้วย

ด้วยสาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ จึงทำให้มีการขยายเนื้อที่ในการเพาะปลูก
ขึ้นอีกมาก ที่ซึ่งเคยรกร้างว่างเปล่าเป็นป่าดงพง ช้างอยู่ก็ดับเป็นที่นามีประโยชน์
ไร่อ้อย ไร่น้ำตาล ถูกเปลี่ยนมาเป็นปลูกข้าวเพื่อขายเป็นสินค้าออก การทำนาจึงขยาย
ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง รวมทั้งมีการปรับปรุงวิธีการเพาะปลูกด้วยการนำ
เอาระบบการชลประทานมาใช้ ปรับปรุงเครื่องมือที่ใช้ในการเพาะปลูกให้ทันสมัย
มีการคัดเลือกพันธุ์พืช ตลอดจนมีการแก้ไขระเบียบบริหารราชการแผ่นดินให้เหมาะสม
กับภาวะการณที่เปลี่ยนแปลงไป

ถึงแม้ว่าวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จะศึกษาเรื่องของประวัติศาสตร์ แต่ก็ไม่ได้
ศึกษาในลักษณะที่เป็นการ เล่าเหตุการณ์ ผู้เขียนเพียงแต่อาศัยข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น
ในอดีตมาเป็นข้อมูล (data) ในการวิเคราะห์ทางสังคมวิทยา (การพัฒนาการเกษตร
และสภาพชีวิตของ เกษตรกรในช่วงเวลา ๔๐ ปี จึงเท่ากับเป็นข้อมูล) การใช้หลักฐาน
ทางประวัติศาสตร์เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์นี้ จึงทำให้เกิดข้อจำกัดในเรื่องข้อมูล
โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวที่เกี่ยวกับสภาพชีวิตสังคมในสมัยก่อนอันได้แก่ชีวิตความเป็นอยู่
ของอาณาประชาราษฎร์นั้น ไม่ค่อยได้บันทึกกันไว้ หลักฐานส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการ
ปกครองและ เศรษฐกิจ

ฉะนั้น การศึกษาในเรื่องนี้จึงยังมีข้อบกพร่องอยู่มาก เพราะจะต้องจำกัด
อยู่ภายในขอบเขตของข้อมูลเท่าที่ทำได้ นอกเหนือจากนั้น ผู้เขียนก็ได้แต่คาดคะเนว่า
"น่าจะ" เป็นอย่างนั้นอย่างนี้

จุดสนใจของเรื่องที่เราศึกษาอยู่ที่ เมื่อมีการพัฒนาการเกษตรแล้ว จะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามมาอย่างไรบ้าง ระยะเวลาของเรื่องที่เราศึกษาเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ ซึ่งเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการปรับปรุงระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน และได้ประกาศยกกรมมาเป็นกระทรวงเกษตรพานิชการ จนถึง ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นปีที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การพัฒนาการเกษตรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลายอย่าง ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม การปกครอง และเศรษฐกิจ การพัฒนาการเกษตรจึงไม่ใช่จำกัดอยู่เฉพาะเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ถ้าเรามองสถานการณ์ของประเทศว่าเป็น "ระบบสังคม" หนึ่ง ซึ่งมีองค์ประกอบหรือเงื่อนไขต่าง ๆ เกี่ยวข้องสัมพันธ์เป็นเหตุและผลกันอยู่ การเปลี่ยนแปลงในเงื่อนไขหนึ่งก็ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเงื่อนไขอื่น ๆ และระบบทั้งหมด

สำหรับแนวทางในการศึกษานั้น จะใช้ทฤษฎี "Toward a Theory of Modernization ของ Neil J. Smelser" ^๒ เป็นหลักในการวิเคราะห์ Smelser กล่าวว่า เมื่อมีการปรับตัวให้ทันสมัยแล้ว จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมแบบอูคมคคิ ๓ ประการคือ

๑. เกิดการจำแนกแตกต่างทางด้านโครงสร้าง (Structural Differentiation) หมายความว่า การวิวัฒนาการจากโครงสร้างเดียวที่มีบทบาทหลายหน้าที่ มาเป็นโครงสร้างที่มีหน้าที่พิเศษเฉพาะหลาย ๆ โครงสร้าง ซึ่งทำให้

^๒ Smelser, Neil J. "Toward a Theory of Modernization" Social Change; Amitai Etzioni, Eva Etzioni, Basic Books, Inc. Publishers 1952, pp. 258 - 274

ทำหน้าที่ใดผลดีกว่า เช่นระบบเศรษฐกิจแยกออกมาจากระบบครอบครัว ระบบ
การศึกษาแยกออกมาจากครอบครัวและวัด หน่วยงานสังคมใหม่เหล่านี้ จะมี
โครงสร้างแยกต่างหากจากกันอย่างเด่นชัด แต่หากเอามารวมกันแล้วก็ทำหน้าที่
เท่ากับหน่วยสังคมเดิมนั่นเอง

Smelser ใ้ชี้ให้เห็นถึงขบวนการของการจำแนกแตกต่างในค่าน
ต่าง ๆ ทางสังคม ได้แก่

ก. การจำแนกแตกต่างในกิจกรรมทางบ้านเศรษฐกิจ ประเทศกึ่งพัฒนา
ผลิตพืชยังชีพ และทำกันภายในครอบครัว เมื่อพัฒนาเศรษฐกิจ มีการปลูกพืชเพื่อขาย
มีการจ้างแรงงานทำเกษตรกรรม ครอบครัวลดความสำคัญลง ระบบเศรษฐกิจ
แยกออกมาจากครอบครัว เกิดระบบแลกเปลี่ยนทั้งสินค้าและบริการโดยผ่านตลาด
ทำให้ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบสากลทำหน้าที่พิเศษเฉพาะค่านนี้ และมีการใช้เหตุผล
มากขึ้น ทั้งนี้ทำให้ครอบครัว ศาสนา และระบบการเมือง ไม่ต้องทำหน้าที่ทางบ้าน
เศรษฐกิจเช่นสังคมแบบเก่า

ข. การจำแนกแตกต่างในกิจกรรมทางบ้านครอบครัว ครอบครัวเล็กเป็น
หน่วยการผลิต ทำหน้าที่ค่านสนองตอบอารมณ์ และเป็นหน่วยอบรมระเบียบสังคมแก่
สมาชิก

ค. การจำแนกแตกต่างในระบบคุณค่า ระบบคุณค่าแบบประเพณี ซึ่งมี
อิทธิพลเหนือบุคคลต้องถูกคัดแปลงมาเป็นระบบคุณค่าแบบใหม่ เช่น หันมาเชื่อผลในโลกนี้
แต่เมื่อยึดถือคุณค่าใหม่ได้แล้ว ก็อาจถือหลักเหตุผลเป็นแนวปฏิบัติ และยึดถือต่อไปได้

ง. การจำแนกแตกต่างในระบบชนชั้น มีการถือมาตรฐานใหม่ในการวัด
คุณค่าของสมาชิกในกลุ่ม คือใช้ความสามารถทางบ้านเศรษฐกิจ การเมือง แทนดูจาก
ascriptive standard

๒. การบูรณาการรวมหน่วยของกิจกรรมซึ่งจำแนกแตกต่างกันเหล่านี้

(The Integration of differentiated activities) การพัฒนา
ต้องประกอบไปด้วยการแยกหน้าที่ต่างหากจากกัน^{๒๒} ในสถาบันต่าง ๆ และการรวมตัวกัน
ของโครงสร้างเหล่านี้ด้วย เช่น เกิดพรรคการเมือง สมาคม สหพันธ์ต่าง ๆ

๓. ความไม่สืบเนื่องกันระหว่างการจำแนกแตกต่างและการบูรณาการ
รวมหน่วยก่อให้เกิดความวุ่นวายทางสังคม

ความมุ่งหมายของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาว่า มีการพัฒนาการเกษตรอย่างไรในช่วงระยะเวลา
๔๐ ปี คือตั้งแต่ ๒๔๓๕ ถึง ๒๔๗๕

๒. ศึกษาถึงผลของการพัฒนาการเกษตร ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
ไทยในสมัยนั้น

๓. ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมไทยอันเนื่องมาจากการพัฒนาการเกษตร

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาถึงการพัฒนาการเกษตรในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ ถึง
๒๔๗๕ ภายในขอบเขตงานของกระทรวงเกษตรราธิการ

วิธีการดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

จะทำในรูปการพรรณนาและวิเคราะห์ (Descriptive & Analytical
study) โดยค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) เอกสารอันเป็น
ข้อมูลชั้นต้นได้มาจากจดหมายโต้ตอบของเสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการสมัยนั้น

ตลอดจนรายงานทางเกษตรกรรม ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ
ประจำกระทรวงเกษตรราธิการ รวมทั้งเอกสารชั้นที่สองที่ได้เขียนไว้ในหนังสือ
และเอกสารที่ได้ตีพิมพ์ขึ้นแล้ว ซึ่งส่วนมากได้คนความมาจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ
หอสมุดแห่งชาติ และห้องสมุดของสถานที่ราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น ห้องสมุด
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ห้องสมุดกรมชลประทาน เป็นต้น